

Új igazgató a megyei könyvtár élén

„Somogyi dolgozószobák”

A megyei önkormányzat február elsejétől Varga Róbertet nevezte ki a Megyei és Városi Könyvtár élére. Kelevízen született, ősei pedagógusok voltak. Könyvtáros édesapjától a kötetek rendezgetése közben tanulta meg az ábcét. Szombathelyen végzett népművelő-könyvtár szakon. Pécsen történelemtanári, az ELTE-n könyvtárosi diplomát szerzett. A marcali könyvtártól került Kaposvárra. Negyedszázados könyvtárosi múlt után lett igazgató. Felesége szintén könyvtáros.

– Milyen örökséget kapott a könyvtárhálózatot, illetve kollégáit illetően?
 – Szerencsére elég jó szervezetű könyvtárhálózatot, remek szakembergárdát hagyott rám volt igazgatóm, *Szita Ferenc*. Egy éve egyesült a megyei könyvtár a kaposvári könyvtárakkal. A szükség úgy hozta, hogy néhány hónap múlva a volt szakszervezeti könyvtárhálózat is hozzánk integrálódott. Átvettük a kollégákat, és az értékes könyvanyagot is. Úgy érzem, hogy a könyvtárnak immár hármas funkciója van. A megye egész területén végzi szolgáltatásait. Működteti a városi fiókkönyvtárakat, és a munkahelyi könyvellátást is biztosítja. Mivel sok üzem megszűnik, könyvtárát is felszámolják. De az idén is akadt néhány, amely szerződést kötött velünk.

– Milyen koncepcióval ül az igazgatói székbe?

– Régi vágyunk, hogy a könyvtárosok könyvtárának kialakítása után az olvasók könyvtárát is kialakítsuk. Elsősorban az olvasók érzékét jól magukat! A szakmaiság nem lehet öncél! A korábbi szakrészlegesítésnek is ez volt a célja, ám új képzési ágak iránt lesz igény. Lehetséges, hogy idegen nyelvű köteteket bemutató szakot létesítsünk. Azt szeretném, hogy a város könyvtárai a város dolgozószobái legyenek. Az információszolgáltatást számítógépes hálózat kiépítésével szeretnénk megvalósítani Kaposváron és a megyében egyaránt.

– A növekvő könyvárak több látogatót jelentenek?

– Minden bizonnyal. Egyre kevesebben vásárolhatják meg a drága köteteket, így többen térnek be hozzánk. Nem is mindig kölcsönzési céllal. Már a 3-400 forintos könyvek megvétele is gondot okoz az embereknek; nem beszélve a 2-3 ezer forintos kötetekről, mint *Az emberiség krónikája* vagy *Az emberi test*. A falusi könyvtárakban nem is kerülnek vissza a helyükre ezek a könyvek, mert folyamatosan forgatják. A falu lakóinak itt esélyegyenlősége lehet a városban élőkkel a művelődés, illetve a kultúra területén. Éppen ezért nem lehet sajnálni könyvre a pénzt.

– Mennyire optimista? Nem érzi úgy gyakran, hogy az erőlködés amolyan szélmalomharc?

– Vidéki útjaimon ezt sokszor megkérdezik tőlem, még a fenntartók is. Én mindig azt felelem erre: *nem azzal kell foglalkozni, megye-e a közművelődés szekere, hanem azzal, hogy a könyvtár működtetését előírja az önkormányzati törvény*. Nekünk, könyvtárosoknak, népművelőknek pedig mindent el kell követnünk azért, hogy tevékenységünk sikeres legyen. Régen is animálni kellett.

– A fenntartók, a működtetők hasonlóan gondolkodnak?

– Többségük így érzi. Azt is látom, könyvvásárlást is terveznek a költségvetésükben. E pénz szakszerű elköltése néha problémákat okoz. Ami nem meglepő, mivel a közel 400 könyvtáros hetven százaléka tiszteletdíjas. Őket segítenünk kell továbbra is, hogy eligazodjanak az új közigazgatási rendszerben. A volt fiókkönyvtári függőség majdnem mindenhol megszűnt, önálló könyvtárként kell működniük. Kis óraszámban, alacsony tiszteletdíjért nem kívánhatunk olyan munkát, mint egy főállású dolgozótól. Ezért jut jelentős szerep a tanácsadó tevékenységnek.

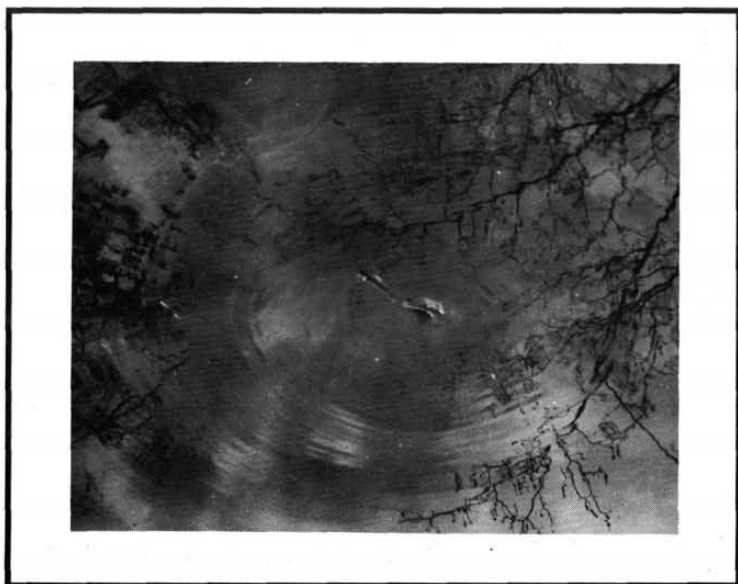
– *Az intézmény gyakran volt színhelye rangos kiállításoknak, otthont adott kluboknak, író-olvasó találkozóknak. Gondolom ezt a fajta közművelődési tevékenységet is erősíteni kívánják. Mivel színesedik a paletta?*

– Úgy érzem, anyagi akadálya sem lehet az előadások megszervezésének. A városban és a megyében is működik egy-egy kulturális bizottság. Tőlük is kaptunk pénzt továbbképzésre, és előadások tiszteletdíjára. ugyanakkor szponzorokat is kerestünk például a verselemző klubhoz. De pénz nélkül is tarthatunk rendezvényt. Ilyenkor nem pódiumon jelenik meg az előadó. A *Pró és Kontra* sorozatot folytatván azt tervezzük, hogy hamarosan meghívjuk a város érdeklődő közönségét. A találkozó Kaposvárért szerveződik, ahol egyszerű városlakó igaz lokálpatriótaként mondhatja el véleményét a „hivatal” dolgozóinak. De ezt az oldottabb formát falusi intézmények is választhatják.

– *Tehát dolgozószoba mellett „beszélgetőszoba” is legyen a könyvtár?*

– Mindenképpen, hiszen az embereknek szüksége van a beszélgetésre. ha a katolikus egyház a gyóntatószéket átalakítja beszélgetőhelyekké, akkor mi miért ne tehetnének ugyanezt? Ha a falvakban is leülhetnének az emberek egy kulturált helyen, ahol elmondanák gondolataikat a kárpótlásról, a téeszekről, akkor ez mindenkinek javára válhatna. Annak is, aki megbocsát, és annak is, akinek megbocsátatik.

Lőrincz Sándor

A Tanosz és az alternatív tankönyvek

Messzire kalandoznánk el, ha most kitekintenénk az alternatív tankönyvek használatának történeti mozzanataira, hiszen a pártállami éra néhány évtizedét leszámítva a magyar oktatásban mindig is érvényesült az iskolai tankönyvek szabad megválasztása. Az időt ezúttal mi is csak a mostanában oly gyakran korszakhatárként emlegetett rendszerváltástól számítjuk, amikor is elvileg korlátlanul, gyakorlatilag azonban csak szűkebb körben, a meglévő viszonyok között lehetővé vált a különféle iskolai tankönyvek tanári választáson alapuló használata. Az alternativitás jogi keretét a 2004/1991-es kormányrendelet határozta meg. Az egykiadós tankönyv-monopólium felszámolásával most már a pluralista, piaci viszonyokon alapuló új tankönyvkiadási rendszer van kiépülőben.

*Karlovitz János*nak, a *Tanosz* elnökének az a véleménye, hogy a párhuzamos tankönyvek megjelenése ennél az időpontnál valamivel korábban nyúlik vissza, mert már a nyolcvanas évek elején megtörténtek az első idevágó kezdeményezések. Ez idő tájt többféle alsó tagozatos olvasókönyv is napvilágot látott, még hozzá a művelődési tárca jóváhagyásával, hátorítással; így indult meg az a pezsgés, amely napjainkban már forrásba csapott át.

Másfél évvel ezelőtt, 1991 októberében alakult meg a *Tanosz*, azaz a *Tankönyvesek Országos Szövetsége*, mely akkor húsz tankönyvkiadó személyt, illetve céget tömörített; az általuk 1991-ben kibocsátott tankönyvek száma év végére elérte a kétszázat. E sorok írásakor, 1993 januárjában már kilencvenegynéhány tagja

van a *Tanosz*nak, akik két év alatt ezerkétszáz alternatív tankönyvet dobtak piacra.

A *Nemzeti Szakképzési Intézet* programirodájának égisze alatt működő *Tanosz* megalakulásakor a következő célokat tűzte ki maga elé: elősegíteni a tankönyvek kiadásával, terjesztésével, használatával és bevételével kapcsolatos információk összegyűjtését, közzétételét; támogatni a kiadók közti érdekegyeztetést és az érdekvédelmet; szorgalmazni a versenyszerű tankönyvkiadást, a tankönyvpiac kiépülését.

Magyarországon jelenleg mintegy 4200-féle tankönyv van forgalomban. Ez bizony már szinte áttekinthetetlenül nagy mennyiség. Némelyek szerint egyenesen káosz uralkodik a tankönyvkiadásban. Ennek enyhítésére a *Tanosz* – mely tulajdonképpen egy személyes társadalmi tankönyvintézmény, munkatársai ugyanis nincsenek, *Karlovitz János* elnök társadalmi megbízatásban tölti be tisztét – folyamatos és friss információkkal, gyors tájékoztatással szolgál tagjainak és a pedagógusoknak. Evégett szervez szakmai tanácskozásokat, tankönyvbemutatókat, tapasztalatcseréket. Rendezvényeinek meglehetősen jó a sajtóvisszhangja.

Nemrégiben tetszsdíjat is alapított a *Tanosz*, ennek jutalmait január 22-én *Dobos Krisztina* művelődési helyettes államtitkár adta át a diákok által leginkább kedvelt gimnáziumi tankönyvek szerzőinek.

Megkérdeztem *Karlovitz Jánostól*, hogy szövetségük milyen lépéseket tart szükségesnek a hazai tankönyvkiadás további korszerűsítésére és demokratizálására. Elsőként a tan-

könyvjóváahagyás új rendjének megteremtését jelölte meg. Ennek lényege: az alternatív tankönyvek is rákerülhessenek a hivatalos tankönyvjegyzékre. Tavaly egyébként a minisztérium megtette az első lépéseket ez ügyben.

Második javaslata így hangzott: Az állami tankönyvdotáció minimális töredékét – egy vagy legalább fél százalékat – fordítsák kutatásfejlesztésre, vagyis tankönyvelméleti munkák, nemzetközi összehasonlító elemzések, bevélszvizsgálatok támogatására. Sürgősen megoldandó feladat – említette harmadikként – a jelenlegi, egyik monopóliumból a másikba sodródó, botrányos tankönyvterjesztési szisztéma is. A pedagógustársadalom óhaja: szülessen végre új, mindenki számára megnyugtató, jól működő, a versengést nem akadályozó, hanem éppen gerjesztő, a teljes tanév idejére kiterjedő tankönyvterjesztés, mert a jelenlegi helyzet veszélybe sodorja a tankönyvügy rendszerváltásának hitelét.

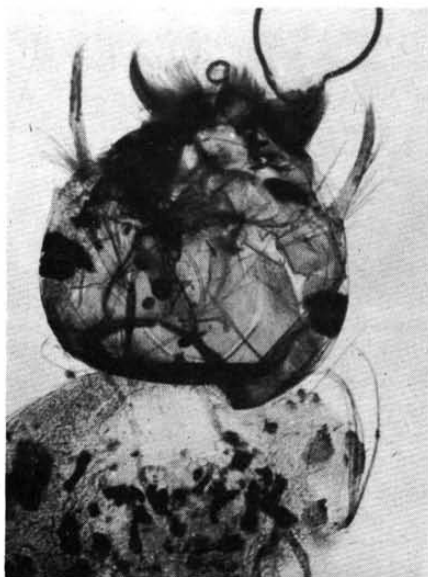
Novemberben a Tanosz közreműködésével megnyílt az első alternatív-tankönyv-bolt Budapesten, az „Angyalföldi Könyvesbolt” (Váci út 100.) vállalkozott az új feladatra, a választható tankönyvek s más iskolai segédletek árusítására. Az üzlet tulajdonosa a Libri Kft. A profilt váltó üzlet nyitva áll minden olyan kiadó előtt, amely alternatív tankönyveket, oktatást segítő kiadványokat jelentet meg. Hétente kopogtatnak náluk új kiadók könyveikkel, s így máris az alternatív könyvkínálat szinte teljes választékával várják a vásárlókat.

Major Erzsébet üzletvezető szerint voltaképpen rákényszerültek erre a lépésre. Az észak-déli metróvonal átadása után jelentősen megcsappant náluk a forgalom, mert a metró levitte az embereket az utcáról a föld alá, azonkívül erre az időszakra esett a bizományosi könyvterjesztés megszűnése is, ami ugyancsak érzékeny veszteséget okozott. Az új arcél kiala-

kításával megszűnt a pangás. Az első két hónapban a forgalom a korábbi-
nak két és félszeresére nőtt.

A Nemzeti Tankönyvkiadó könyvein kívül ötven másik tankönyves cég, illetve személy kiadványai sorakoznak a polcokon. Több mint tízezer könyv. Tankönyvet kínáló kiadót nem utasítanak el, ha benyit hozzájuk. S jönnek is azok szép számmal. Van, aki csupán egyetlen egy tankönyvvel lép ki a porondra, és ezt adja át a kereskedőnek, van, aki akár egy tucat könyvet is kínál, néha többet is, néhányan kizárólag készpénzért adják át az árut, a legtöbb kiadó azonban otthagyja bizományban is.

Melyik cég könyvei a legkapósabbak? Major Erzsébet habozás nélkül a celldömölki *Apáczai* kiadót sorolja az első helyre; az ő kiadványai országsszerte kedveltek mind a pedagógusok, mind a szülők körében, el is kelnek gyorsan, természetesen Angyalföldön is. Sajnos – jegyzi meg az üzletvezető –, novemberben nekünk már csak a maradékból jutott, mert az *Apáczai* az iskolákban maga terjeszti a különféle kiadványait. Sokan

keresik az *Ikva* kiadó történelemsorozatának egyes darabjait, népszerűek továbbá a *Calibra*, a *Mozaik*, a *Honffy* kiadó könyvei, újabban az *Alternatív Közgazdasági Gimnázium* kiadványai is.

A polcokra persze nemcsak sikerkönyvek kerülnek fel. Itt is találhatóak olyan munkák, amelyeket a vevő átlapozás után visszatesz a helyére. Remittenda lesz belőlük. Ezekből a bolt nem vesz át újabb szállítmányt. Érdekes, hogy – noha egyenletesen nő az egyházi iskolák száma – hitfelekezeti kiadók még nem jelentkeztek saját tankönyveikkel ebben a kereskedésben.

Major Erzsébet biztatónak látja a jövőjüket. A tankönyvárusítást eszük ágában sincs abbahagyni, mert a tankönyv biztos üzlet. A tankönyveket a mostani nehéz gazdasági helyzetben is megvásárolják az emberek a gyerekeiknek.

Gondjaik nekik is vannak. A legnagyobb az, hogy kicsi az alapterület,

így nem kis nehézséget okoz az áru készletezése. A tankönyv szezonális árucikk, a tanév megkezdése előtt van a legnagyobb keletje. A tankönyv nem fogy, nem cserélődik ki olyan gyorsan, mint – mondjuk – a bestseller a belvárosi passzázsboltokban. Egy tankönyvkereskedésnek ennél fogva nagyobb forgótökére van szüksége, a pénz pedig errefelé is kevés. Az árusítást nagymértékben segítené, ha az üzletben rendelkezésükre állna az alternatív tankönyvek teljes listája, legalábbis azoké, amelyek már felkerültek a minisztériumi tankönyvjegyzékre.

Ezt az óhajt Karlovitz János elé terjesztettem, aki örömmel újságolta, hogy egy ilyen lista nem lesz gond többé, mert a *Konsept* betéti társaság ezentúl évente megjelenteti a *Magyar taneszköztár* című színes kiadványát, amely tanszerek, iskolai felszerelések, kiadványok és szemléltetőeszközök katalógusa lesz, tehát tartalmazni fogja az alternatív tankönyvek teljes listáját is. Az újszerű kiadványt az ország valamennyi oktatási intézménye díjtalanul megkapja; első megjelenése 1993 februárjában várható.

Megtudtam Karlovitz Jánostól azt is, hogy a Váci úti üzlet sikerén, népszerűségén felbuzdulva az utóbbi hetekben mások is – személyek, illetve boltok, pedagógiai intézetek – bekapcsolódtak az alternatív tankönyvek árusításába, szám szerint tizenhároman. Most már a fővárosban összesen hét helyen lehet hozzájutni alternatív tankönyvekhez, vidéken pedig Debrecenben, Győrött, Miskolcon, Nyíregyházán, Szegeden és Tatabányán. Már folynak a tárgyalások még egy budapesti és egy zalaegerszegi üzlet megnyitásáról is. A Tanosznak hat állandó bemutatóhelye működik az országban, három Budapesten, egy-egy Győrött, Nyíregyházán és Szegeden.

P. Kovács Imre

Egy reformkori könyvtárról – másodsor (II.)

A Fejér Megyei Olvasótársaság (1840–1846)

Az állományt feltáró hetvenkét oldalas *nyomtatott katalógus* 1842 nyarán készült el: erre utalnak a még benne szereplő és a már kimaradt magyar nyelvű könyvek. (A vidéki fiókok megalakulása és a katalógus ki nyomtatása között mindenképpen összefüggést feltételezünk.)

Míg az olvasótársaság évkönyvei jobbára a székesfehérvári Számmernyomdában készültek, a katalógus a hallei Heynemann Eduárdnál került sajtó alá, valószínűleg 1842 végén vagy 1843 elején.

Lukácsy Sándor 1963-ben feltételezte, hogy a könyvtár címjegyzéke azért készült külföldön, Németországban, „mert könyveik listáját nem akarták cenzornak bemutatni”; leszögezi továbbá, „hogy a katalógus vizsgálata eldönthetné miféle tilos könyveket rejtegettek a cenzor elől”. Lukácsy felvetette azt is, hogy jó volna tudni, vajon a reformkor haladó személységeit valóságos szalak kötötték-e Halle városához, milyen természetűek voltak e kapcsolatok, és ki lehetett a közvetítő. (*Könyvtáros*, 1963. 667–668.1.).

A Fejér Megyei Olvasótársaságnak minden oka megvolt a cenzúra megkerülésére, hiszen számos tiltott könyv szerepelt a katalógusban, például *Wesselényi Miklós*: Balítételekről. Lipcse, 1833., *Thomas Moore*'s poetische Werke. Leipzig, 1839., *Blumauer* és *Voltaire* művei stb. (Ezért is büntették szigorúan azt, aki a társaság könyvét nem tagnak kölcsönadta.)

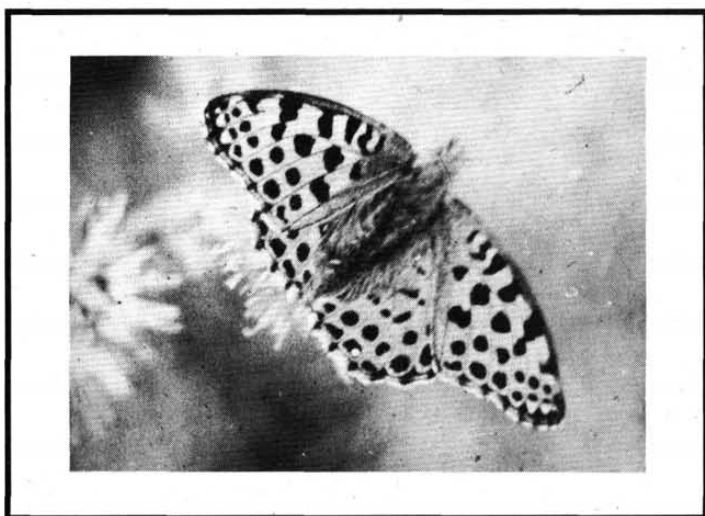
Viszonylag ismert tény, hogy *Wigand Ottó* (1795–1870) néhány ma-

gyar nyelvű könyvet is megjelentetett Lipcsében, miután elhagyta Magyarországot, például *Széchenyi István*: *Stádiumát* (1833), az *Anti-úrbérváltás*got (1846). Lukácsy Sándor is felsorol néhányat idézett cikkében, sőt egy olyan könyvet is említ, amely Halléban, Heynemann nyomdájában készült (*Irinyi József*: Német-, francia- és angolországi úti jegyzetek. 1846.) Korábban ugyanitt nyomtatták *Wesselényi Miklós*: Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében (Lipcsében *Wiegand Ottónál*, 1843.), *Auguste de Gerando*: Néhány észrevétel br. Wesselényi szózatára. (Lipcse, 1843 – név nélkül) és *Fényes Elek*: Magyarország hátramaradása ügyében felelet... (Lipcsében *Ottónál*, 1844.) című munkáit is.

Ami a katalógust illeti: bizonyára az 1841 végétől az olvasótársasággal kapcsolatban álló, hallei születésű *Karl Geibel* volt a közvetítő Heynemannhoz (s talán *Wigandhoz* is). Feltételezésünket látszik igazolni és alátámasztani az is, hogy *Teleki Emma* férjének, de *Gerandonak*, Pest. Egy tiszaháti magyar őszinte megjegyzései *Pozsony*, 1846.) című műve egy időben került kiadásra Pesten, *Karl Geibel*nél és Lipcsében, *F. Volkmar*nál. (Ez utóbbi „véletlenül” *Geibel* bizonyosa is volt.)

*

A *Könczöl Imre* által idézett 1844-es *Geibel*-levelek utalnak arra, hogy az egyesületnek ez idő tájt már anyagi gondjai voltak, hiszen sokáig adások maradtak a leszállított könyvek, fo-

lyóiratok árával. Egyéb okok is közrejátszhattak: így a politikai erőviszonyok megváltozása, a Madarász testvérek távolléte és más, egyelőre ismeretlen tényezők. Mindenesetre bizonyos, hogy a hatodik esztendő végén, 1846-ban az olvasótársaság nem alakult újjá. Az a körülmény, hogy a könyvtár anyagát 1847 novemberében még együtt találjuk Rosty Zsigmond lakásán – „*a'mig tudni illik a társaság ujjabban alakulhatna... a könyvek biztos helyen legyenek*” –, egyértelművé teszi, hogy feltett szándékuk volt az egyesület újjászervezése. (Ezért fizettek továbbra is 200 váltóforint bért Rostynak.)

Valamikor ezután átkerült a könyvanyag a vármegyei levéltárba (talán akkor, amikor Rosty Zsigmond lett a vármegye levéltárnoka), és csak 1944 őszén olvashatunk róla ismét a Fejér Megyei Napló szeptember 1-jei számában „A Fejér Megyei Levéltárban van egy ötezer kötetes könyvtár, amit a Fejér megyei Olvasó Társulat alapított... és amit megszűnése után kezelés végett a levéltárnak adott.”

Mivel a gyűjteménynek csak a töredéke, mintegy ötven mű maradt meg (zömmel a levéltár könyvtárában),

feltételeznünk kell, hogy a könyvek a háborús pusztításnak estek áldozatul.

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a Fejér Megyei Olvasótársaság jelentősége messze túlmutat az alapítók által megfogalmazott közvetlen politikai célokon. A használók zöme nemcsak a politizálás eszközeként, hanem az olvasás, az önművelés egyedüli – ha nem is egészen nyilvános – intézményének tekintette az egyesületet. Ebben az időben sem Székesfehérváron, sem a megyében nem volt még nyilvános könyvtár, a társaság kultúrai viszont közel vitték az olvasmányokat a mezővárosok lakóihoz.

A könyvtár közel ötezer kötetes állománya egyaránt szolgálta a tájékozódást, a művelődést, a gyakorlati tevékenységet és a szórakozást, figyelemmel volt a fiatalokra és a nőolvásokra is.

Gazdag francia, latin, magyar, német és olasz nyelvű szépirodalmi anyag mind a színházkedvelők, mind a regények és versek kedvelőinek az igényeit is kielégítette: klasszikus és kortárs írók egyaránt szerepeltek az állományban. A szakirodalom, mégha bizonyos rétegei kissé elavult, inkább történeti értékű irodalmat is tartalmaztak, a speciális szakmai – botani-

kai, orvostudományi, teológiai stb. – igényeket is szolgált. A folyóiratállomány, magyar és német nyelven, mintegy 36 címet tett ki, köztük volt *Kossuth* kéziratos *Törvényhatósági Tudósításokja* és *Stuller Ferenc Országgyűlési Tudósításokja*.

A fennmaradt három könyvjegyzék, a katalógus és a könyvtártörődék arra utal, hogy a köznemesi könyvtárakban a folytonosság és hagyományörzés volt a domináló elv. Az idősebb nemzedék (Madarász Gedeon és Soós Imre) könyvtárában többnyire magyar nyelvű irodalom található néhány klasszikus latin nyelvű mű mellett. A fiatalabbak gyűjteményeiben már a frissebb német, ritkábban a francia nyelvű irodalom is megjelenik a kortárs magyar irodalom mellett. A kor természetéből adódik, hogy a történeti-jogi irodalom igen nagy súllyal szerepel a kiadványok között.

Az értelmiségi pályán működő tagok magánkönyvtárai nagyobbak és jelentősebbek lehettek, mint feltételeztük: Mérey László 732 kötetet adott kölcsön, volt aki közel 500-at (talán Kövesy), s többen adtak 100-

200 kötetet. (Az olvasótársaság irattára – kivéve a Kőnczöl Imre által ismertett kéziratokat – feltehetőleg elpusztult, így csak feltevésekre és következtetésekre szorítkozhatunk.)

A könyvállományban vannak XVII. század elején megjelent nyomtatványok, például *J. Barclay*: *Argenis* (Roma, 1621. ?), *Biblia sacra* (Amsterdam, 1639.), *Gerhardus*: *Fürstliche Tischreden* (Basel, 1642–45. 1–2.T.), valamint szép számmal találhatók XVIII. századi elsősorban latin nyelvű könyvek is.

*

Fejér megye kulturális élete lett szegényebb azáltal, hogy az olvasótársaság nem működött tovább, mivel eltekintve az 1850-ben újraalakított kaszinótól, amely évekig csak sorvadozott, csupán a *kiegyezés után* jöttek létre – jóval szerényebb tartalommal – egyesületi könyvtárak Székesfehérváron, és az első nyilvános könyvtár megalapítására csak később, 1893-ban került sor, amikor megnyitották a városi könyvtárat Székesfehérváron.

Murányi Lajos

